

A lázadók teljes tudatában vannak az albán mozgalom jelentőségének, és úgy hallottuk, hogy jelentős haladást értek el ebben az irányban.

Számos jelét láttuk a háború fenyegető veszélyének. A bolgár miniszterelnök csupán hangot adott annak az általánosan elterjedt nézetnek, miszerint teljes csődöt mondott az a politika, hogy esendben kell maradni és esélyt kell hagyni a reformoknak. Minthogy a hatalmak vonakodnak attól, hogy rendet teremtsenek Macedóniában, helyesen figyelmeztet, hogy Bulgáriát bele fogják sodorni a háborúba. A felkelők nyilvánvalóan ugyanígy gondolják, és a korábbi évekhez képest egyre nagyobb nyugtalansággal szövögetik terveiket. Borzasztóan nehéz kérdés, hogy belevágjanak-e a felkelésbe. A kockázat óriási, de másfelől a hétről hétre jelenlevő szenvedés és a sok áldozat annyira elviselhetetlen, hogy az alaposan átgondolt politika majdnem lehetetlennek tűnik.

5. dokumentum

Memorandumfoglalmazvány Sir Edward Greynek (az ifjútörök látogatás után), 1908. december

MS 951 c.24/4 'Balkan Committee – Meeting of June 1908'

Az alább következő pontok [olyanok], amelyek talán elkerülték a brit diplomáciai képviselőt figyelmét. Feltételezve, hogy a török reformerek, illetve a bolgár és szerb kormányzatok nézetei és pozíciója jól ismertek, én csupán néhány olyan részletet jegyeztem fel, amelyekről talán nem tettek jelentést a rendes hivatali úton, azonban érdekelhetik Öfelsége Kormányát.

A Balkán Bizottság küldötteinek páratlan lehetősége adódott arra, hogy megismerkedjenek az Egység és Haladás Bizottságával, amely a megbeszélések során úgy tekintett a Bizottság tagjaira, mint a brit közvélemény egy bizonyos részének képviselőire. Amikor úgy tűnt, hogy úgy tekintenek ránk, mint akik képesek hivatalosan nyilatkozni, körültekintően elmagyaráztuk a helyzetünket és a megfelelő helyre irányítottuk őket. Ennek ellenére jót tehet, ha jelentjük azokat a benyomásokat, amelyeket ránk tettek.

Úgy látszott az alábbi megfontolások vezérlik őket:

1. Felelősnek érezték magukat a kormány politikájáért. Anélkül, hogy kérkedőnek tünnek volna, elég természetesen be-

széltek valódi hatalmukról. Például, amikor Hilmi pasa hivatalba helyezésének kérdését vitattuk meg, közölték, hogy tisztában vannak vele, ha módjában állna, ellenük dolgozna, azonban [azt is hozzátették], hogy minden miniszter a „mi alkalmazottunk” és [ezért] szigorúan ellenőriznék.

2. Tisztában vannak a jelentős tapasztalatlanságukkal és azazal, hogy híján vannak a tekintéllyel bíró embereknek a barátaik soraiban. Ez visszatartja őket attól, hogy gyorsan cselekedjenek és késlekedő politika felé tereli őket.
3. Ez különösen igaz a kereskedelem-politikára. Utálattal viseltetnek a német kizsákmányolás és koncessziók, valamint a francia korrupció iránt.
4. Kifejezetten dühíti őket az Ottomán Bank. [Ezért] különösképpen érdeklődtem, hogy meglátásuk szerint az Ottomán Bankban a brit befolyás visszaszerzése vagy egy új angol-török bank létesítése lenne-e a legjobb megoldás. Ebben a kérdésben Carassót,³⁰ Salamanca zsidó képviselőjét, egy ügyvédet tekintik szakértőjüknek, aki az utóbbi időben különböző üzletekbe szállt be és közgazdasági kérdésekről szokott értekezni. Azt bizonygatta, hogy semmi sem tudja tisztára mosni az Ottomán Bankot az ifjútörökök szemében. Az új bank kapcsán [pedig megjegyezte], hogy amennyiben a török ellenőrzést látszólag fenn lehetne tartani, a világ meglepődne, hogy mennyi felhalmozott pénzt helyeznének el letétbe a törökök. Ugyanakkor elismerték, hogy az alaptőkének főleg britnek kell lennie.
5. Az a szabadság, amellyel az ifjútörökök kritizálják a szultánt, meglepő az angol ideákon nevelkedettek számára és aligha tűnik összeférhetőnek a monarchia [intézményének] támogatásával.
6. Az ifjútörökök szélsőségesen haladó gondolatai megleptek minden megfigyelőt.
7. Meggyőződésem, ez nagymértékben annak köszönhető, hogy hajlanak arra, hogy barátságot kössenek a Balkán Bi-

³⁰ Emmanuel Carasso vagy Emanuel Karasu (1862–1934) szefárd zsidó családból származó ügyvéd, az ifjútörök mozgalom egyik prominens tagja. 1908 után Szaloniki képviselője lett a II. oszmán parlamentben. A szövegben egyértelmű elírás, hogy „Salamanca” képviselője.

zottsággal. A szívélyességüket nem magyarázza kellőképpen az angliai közvélemény megnyerésének szándékos vágya, sem pedig a Balkán Bizottság Macedónia európai ellenőrzésért folytatott időszerű agitációjáért érzett hála.

8. Érezhető bizonyos fokú jingoizmus³¹ a Bizottság többségénél, ami aggodalomra adhat okot. Egyrészt ez arra vezetheti őket, hogy ellenségeskedést provokáljanak ki a keresztény fajok között. Másrészt hajlamossá teszi őket bizonyos magabiztosságra, amely országos nehézségekbe taszíthatja őket.
9. Ez veszélyeztetné saját prosperitásukat, és ennél fogva veszélyes lenne Nagy-Britanniára nézve is. Ezt különösen annak fényében kell látni, hogy a brit morális támogatás ereje felkeltette azt a veszedelmes várakozást is, hogy [Nagy-Britannia] anyagi segítséget is fog nyújtani nekik. Ez a sovinizmus nagyon aggasztja a bolgárokat. Az egyik előadott eset az Egység Bizottság [sic!] szófiai látogatása után történt, amikor a török küldöttek a kelet-ruméliai háttárról³² küldték meg a köszönetet mondó táviratukat. Ez a bolgárokat visszavágásra készítette, amelyek közül egy esetet észrevettem a Bolgár Klub Szövetség legutóbbi jelentésében, amiben Macedóniát „*notre patrie*”-ként jellemezték.

Belgrádban mindig engednie kell az embernek a dagályos [inf-lated] elképzeléseknek. Ez esetben lehetséges, hogy a szerb kormány azzal a szándékkal tett bizonyos megjegyzéseket számunkra, hogy

³¹ A nacionalizmus egy szélsőséges formája. Első használata a nagy keleti válság idején (1875–1878) idején bukkan fel Nagy-Britanniában ilyen értelemben, amikor az oroszok elleni küzdelemre készült a közvélemény. A kocsmákban és zenei szalonokban énekelt dal szövege: „We don't want to fight but by Jingo if we do // We've got the ships, we've got the men, we've got the money too. // We've fought the Bear before, and while we're Britons true, // The Russians shall not have Constantinople.” A „by Jingo” kifejezés a „by Jesus” eufemisztikus formája, amely a 17. század végén jelent meg az angol nyelvben.

³² A Bolgár Fejedelemség és a Berlinben 1878-ban autonóm tartománnyá alakított Kelet-Rumélia 1885-ben egyesült. Ennek a – a berlini egyezményt is sértő – lépésnek az el nem ismerésére utalt a provokatív ifjútörök gesztus.

megismételjük azokat Sir Edward Greynek.³³ Érdemes megemlíteni, hogy a miniszterelnök és a külügyminisztérium vezetője, úgy vélem, komolyan arról értekeztek, hogy egy Ausztria elleni háború esetén számítanak a brit haditengerészet segítségére. Az ötlet túlzó jellegére tekintettel mentségükre felhozták azt a tényt, amelyre láthatólag evidens félelemmel úgy utaltak, mintha attól tartanának, hogy valami különlegesen nevetségeset mondtak volna, miszerint a római német nagykövet azt közölte az éppen ott tartózkodó szerb külügyminiszterrel, hogy Németország nem tekintene kivételnek egy ilyen brit akciót.

Jelentenem kell továbbá, hogy fontos bizonyítékokat találtam Boszniában egy felkelés előkészületeire.

Nem feltételezhetjük azt, hogy ha ugyan Szerbia el is fogadná a nagyhatalmak rendelkezéseit, Bosznia lakossága elfogadná Szerbia döntését. Azonban a szerbek nem gyakorlatiasok és még csak nem is okosak, hanem tisztán szentimentálisak. Úgy vélem ennél fogva, hogy ha az osztrákokat rá lehetne venni arra, hogy kiemeljék az autonómia ígérését – amire úgy mutogathatnak, mint ami menedéket nyújt a szerb büszkeségnek –, akkor a legvakmerőbb felkelők is talán elfogadnák az elméletet, hogy némi engedményt tettek Ausztriának és talán csöndben maradnának.

Szófiában az a felettébb keserű érzés uralkodik, hogy Anglia láthatólag lemondott Bulgáriáról, mint reménytelen bajkeverőre tekint rá és elárulta [give her away]. A bolgárok úgy tartják, hogy amikor Anglia rávette Bulgáriát arra, hogy mondjon le a csapatai [használatáról] októberben, morálisan arra vállalkozott, hogy a Törökország számára szükségszerűen megszerzett előnyt az idő múlásával ne arra használják fel, hogy túl sok pénzt fizetessenek meg vele. A bolgár lélek számító, egyúttal csökönyös is, ezért egy ponton túl Bulgária inkább költene tízmilliókat háborúra, mintsem többet fizessen annál, mint amit méltányosnak tartana megfizetni.

Amikor Szófiában tartózkodtam, ezt az összeget 4 és fél millióra kellett becsüljem. Elképzelhető, hogy Nagy-Britannia törökbarát magatartása káros lehet Törökországnak. Még ha meg is kötöttek volna egy egyezményt és Bulgáriát ráveszik arra, hogy fizessen jelentős összeget a morális kár ellenében, a törökök végsősoron

³³ Sir Edward Grey (1862–1933) brit liberális politikus, 1906–1916 között Nagy-Britannia külügyminisztere.

akkor is elszenvedték volna a sértést a bolgárok fejében. Feltételezem, hogy Törökország elsődleges szüksége a Bulgáriával való barátság. Enélkül [Törökország] állandó zűrzavarral fog szembesülni Macedóniában: nem lesz biztonságérzete és nagyobb kiadásokkal tudja csak fenntartani a rendet Macedóniában, illetve felkészülni egy lehetséges háborúra.

A Balkán Bizottság két különböző indítékot vél fontosnak szem előtt tartani. Egyrészt, mint a közel-keleti rend legfőbb reménye, az alkotmányos Törökország megsegítése kívánatos. Az Egység [és Haladás] Bizottságával való szoros kapcsolatok fenntartásával talán számos módon segíthetjük a reformereket.

Másrészt [a Balkán Bizottságnak] meg kell őriznie függetlenségét, mert fennáll a veszélye annak, hogy a törökök elbuknak a rend fenntartásával. Elbukhatnak különösen a kellő akarat hiányában. Az egyik jó érv, hogy segítsük a közrend jobbítására vonatkozó kísérleteket, abból a vágyból származik, hogy megtartsák Anglia barátságát. Nem kívánatos ennél fogva, hogy ezt a barátságot minden körülmények között biztosra vegyék. Ebben a kérdésben, remélem, a Bizottságom teljesen tükrözi a brit kormány álláspontját. A törökországi reformerek egyformán óhajtják, hogy Anglia segítsége szíves és aktív legyen, de egyúttal teljes mértékben feltételekhez kötött. Ezt csakis úgy magyarázhatjuk, hogy a politikai erők Törökországban mélyen megosztottak, és hogy a reményteljes elemek sokkal ellenségesebbek a Hamid-párttal, mint ahogy itt Angliában hisszük.

Úgy tűnik, a problémát tehát az jelenti, hogy olyan eszközöket találjunk, amivel a gyakorlatban is segíteni tudjuk az új rezsimet, függetlenül attól, hogy materiális vagy pénzügyi támogatást adunk-e vagy sem, miközben világossá tesszük és fenntartjuk, hogy a brit támogatás teljesen feltételekhez kötött. Alapvető fontosságú, hogy az ifjútörökök szeméit Anglián tartsuk. Most hajlamosak arra, hogy Angliának hízelegjenek [play up to], hogy szleng kifejezést használnak, és még ha nem is teszünk többet, ebben az állapotban tarthatjuk őket mindenfajta kockázat vagy költséges áldozat nélkül, ami a szükséges befolyást képezi reform-ambícióikban.

Ezt véghez lehet vinni úgy, hogy a brit kormányzat kifejezésre juttatja, hogy komoly figyelmet szentel nekik és segíteni óhajtja őket képzési kérdésekben. Kétségtelen, hogy nagykövetségünk Canning nyomába fog lépni és többé is teheti magát, mint pusztán nagykövetség. Egyéb eszközök mellett azt hiszem, hogy az az ajánlat, hogy

hazai vagy egyiptomi közhivatalokba képezzünk törököket, amennyiben ez kívánatos, lenne az egyik ösztönző erő a sok közül, amit a Külügyminisztérium leginkább felajánlhatna.

6. dokumentum

A Balkán Bizottság Felügyelő Bizottságának hetedik éves jelentése az 1910. évről. (1911)

(MS 951 c.24/4 Balkan Committee – Meeting of June 1908)

A tavaly és tavalyelőtt az Önök bizottsága előtt bemutatott jelentések a Törökországban lezajlott forradalommal kapcsolatos jelentős bízakodásra utaltak és tekintetbe vették az új adminisztráció előtt álló nyilvánvaló nehézségeket. Azzal folyamodtak [önökhöz], hogy türelmes és nagyvonalú kritikával illessék azokat az erőfeszítéseket, amelyekről azt hitték, hogy az ifjútörökök egy olyan rezsimet hoznak létre, amely tiszteletet parancsol külföldön és egyúttal biztosítja a békét és biztonságot odahaza. A legutóbbi jelentés megfogalmazása óta lezajlott események fényében azt gondolhatják, hogy a Bizottságuk véleménye túlságosan derülátó volt, és azok az információk, amelyekre az ítéletét alapozta, elfogultak és hiányosak voltak. Azonban nem várta el az alkotmányos kormányzat azonnali bevezetését, sem pedig azt, hogy az új rendszer egyszer és mindenkorra feladja az adminisztráció régi módszereit. Felismerte, hogy mind az 1908-as forradalom, mind az 1909-es ellenforradalom, amelyek mindent egybevetve figyelemreméltóan mentesek voltak a vérontástól, lényegében katonaiak voltak. És minthogy a hadsereg ilyen jelentős szerepet játszott, a vezetők rákényszerülnek, hogy főleg rá támaszkodjanak az eredményeik megtartása érdekében. Mindaddig, amíg a törvény és a rend, valamint a törvény és a rend iránti tisztelet kellően meg nem szilárdul, az új rezsím *ultima ratió*jának szükségszerűen az erőnek kell lennie. [A bizottság] Nem dédelgetett illúziókat, hogy az évszázadok alatt rögzült szokások gyorsan tovatűnnek a modern alkotmányosság szelleme előtt. Noha abban reménykedett, hogy a régi brutális és korrump hamidi despotizmus letaszítását nem követi soká az elnyomás és kegyetlenség durvább formáinak teljes felszámolása, amely a Porta kormányát egyszerre tette Európa szegényévé és reá leselkedő veszélyé. Mindezekfelett hitte, hogy az ifjútörököknek – akik közül sokukról tudja, hogy igazán liberális nézetek inspi-